

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПРОГНОЗУВАННЯ: ДОСЛІДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ

*Узагальнено існуючі підходи і уточнено економічну сутність терміну "прогнозування",
виділено його характерні ознаки (властивості)*

Постановка проблеми. Україна володіє значним ресурсним потенціалом для розвитку переробних підприємств олійно-жирового підкомплексу. Події останніх років свідчать про активне нарощування вітчизняних виробничих потужностей і стійку тенденцію до зниження експорту олійної сировини. Якщо на початок 90-х років виробнича потужність переробних підприємств олійно-жирового підкомплексу становила 2,4 млн. тонн на рік, то у 2010 році даний показник склав майже 9,18 млн. тонн. Більшість підприємств ОЖК реконструйована та пройшла стандартизацію відповідно до норм ISO 9000 і ISO 14000. Але, не дивлячись на цілий ряд проблем, які існують на підприємствах галузі, головною залишається виробництво конкурентоздатної продукції, що є особливо важливим для забезпечення подальшої інтеграції України у європейську та світові економічні системи. Ця проблема потребує аргументованої відповіді на питання – в якому напрямку здійснювати майбутній розвиток переробного підприємства, якими засобами досягнути поставлених цілей і що буде отримано. Ці питання встають перед кожним керівником, і відповіді на них допоможе розуміння основних підходів до економічної сутності прогнозування, що дозволить на науковій основі вирішити складну задачу вибору майбутнього напрямку розвитку виробництва продукції переробного підприємства олійно-жирового підкомплексу, співвіднести майбутні цілі і необхідні для їх досягнення ресурси, тим самим попереджаючи ухвалення суб'єктивних і необґрунтованих рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням прогнозування присвячені праці таких відомих вчених-економістів, як Бестужев-Лада І.В., Геєць В.М., Саркісян С.А., Басовський Л.Е., Глівенко С.В., Присенко Г.В., Равікович Є.І., Борисевич В.І. та інші. У більшості наукових розвідок наявні неоднозначні підходи до визначення термінів "прогнозування" та "прогнозування розвитку підприємства". Незавершеність формування методологічних основ прогнозування розвитку підприємства є підставою для розкриття і уточнення сутності цих понять, узагальнення існуючих і пошуку нових підходів до їх розуміння.

Метою дослідження є узагальнення існуючих підходів і уточнення економічної сутності терміну "прогнозування", виділення його характерних ознак (властивостей).

Викладення основного матеріалу дослідження. У науковому світі існує декілька поглядів на сутність терміну "прогнозування". Аналіз літературних джерел [1 – 36] показав, що єдиної думки щодо сутності даного поняття не існує. Воно уточнюється, деталізується, конкретизується відповідно до завдання дослідження того чи іншого науковця. Гапоненко А.Л. і Панкрухін А.П. виокремлюють два підходи до прогнозування: перший, який припускає опис тенденцій змін об'єкту прогнозування або процесу, і другий – формування параметрів, які характеризують об'єкт прогнозування або процес. В рамках першого підходу ними виділяються трендовий і факторний підходи. У другому підході ними виділяються генетичний (ресурсний) і нормативний (цільовий) підходи. [27, с. 207]. Антонова І.В., Присенко Г.В., Равікович Є.І., Горелова В.Л., Мельнікова О.М. виділяють пошуковий і нормативний підходи до прогнозування [1, с. 12 – 13; 23, с. 30; 11, с. 43]. Парсаданов Г.А. і Єгоров В.В. виділяють історичний, комплексний і системний підходи до прогнозування [21, с. 36 – 37].

На підставі дослідження та узагальнення існуючих поглядів можна виокремити чотири підходи щодо сутності терміну "прогнозування": пошуковий (історичний) підхід; нормативний (цільовий) підхід; системний підхід; як отождошення зі схожими поняттями "передбачення", "планування".

Згідно з пошуковим (історичним) підходом прогнозування розглядається як умовне продовження у майбутнє тенденцій розвитку підприємства. Цей підхід дозволяє визначити об'єктивно існуючі тенденції розвитку підприємства шляхом аналізу історичних тенденцій. Він заснований на використанні принципу інерційності розвитку підприємства, при якому орієнтація прогнозу йде від сучасного до майбутнього. Такий прогноз дозволяє встановити стан підприємства у визначений момент майбутнього, отриманий внаслідок розгляду процесу розвитку підприємства по інерції від сучасного моменту часу до горизонту прогнозу.

Згідно цього підходу у Філософській енциклопедії Константінова Ф.В. під терміном "прогнозування" (від грец. *πρόβλεψις* – знання наперед) розуміється визначення тенденцій і перспектив розвитку тих чи інших процесів на основі аналізу даних про їх минулий та теперішній стан [30]. Бестужев-Лада І.В. трактує термін "прогнозування" як спеціальне наукове дослідження, предметом якого виступають перспективи розвитку явища [26, с. 8]. Лукашин Ю.П. характеризує економічне прогнозування як майбутній розвиток, виходячи з гіпотези, що основні чинники і тенденції минулого періоду збережуться на період прогнозу або якщо можна обґрунтувати і врахувати напрям їх змін в даній перспективі [18, с. 6].

Наступна група вчених пов'язує прогнозування з процесом розробки прогнозу на підставі вивчення тенденцій і закономірностей розвитку підприємства, тобто використовуючи пошуковий (історичний) підхід. Процес розробки прогнозу передбачає певним методом і з використанням певного інструментарію обробити наявну інформацію про стан підприємства, про закономірності його зміни, які спостерігалися раніше, про конкретні умови його функціонування в даний момент часу і перетворити цю інформацію на систему уявлень про майбутній стан або поведінку підприємства [21, с. 28]. Так Глівенко С.В., Глуценко В.В., Глуценко І.І., розглядають прогнозування як процес формування прогнозу про розвиток об'єкта на основі вивчення тенденцій його розвитку [9, с. 7; 10, с. 200]. Аналогічно і Грабовецький Б.Є. підходить до визначення прогнозування (грец. *prognosis* – знання наперед) як до процесу формування прогнозів на основі аналізу тенденцій і закономірностей розвитку об'єкта [12, с. 10]. Царьов В.В. висловлює свою думку: "прогнозування – це процес розробки прогнозу, який засновується на пізнанні та використанні законів природи, розвитку суспільства, світової та національних економік, а також на логічному мисленні" [33, с. 74].

Згідно з нормативним (цільовим) підходом прогнозування розглядається як визначення шляхів і термінів досягнення очікуваного стану підприємства у майбутньому на підставі визначених цілей. Його завдання – визначити якими шляхами буде досягнуто бажаний стан підприємства у майбутньому на підставі заданих цілей, норм, стимулів, відштовхуючись від наявних тенденцій та зміни їх задля поставленої мети. У цьому випадку орієнтація прогнозу у часі відбувається від майбутнього до сучасного. З огляду на цей підхід у Великій радянській енциклопедії термін "прогнозування" розглядається у вузькому значенні як спеціальне наукове дослідження конкретних перспектив розвитку будь-якого явища [6]. Четиркін Є.М. під прогнозуванням розуміє наукове (тобто засноване на системі фактів і доказів, встановлених причинно-наслідкових зв'язків) виявлення ймовірних шляхів та результатів розвитку явищ і процесів, оцінку показників, що характеризують ці явища і процеси, для більш менш віддаленого майбутнього. Прогнозування – це наукова

діяльність, спрямована на виявлення та вивчення можливих альтернатив майбутнього розвитку та структури його вірогідних траєкторій [32, с. 4 – 5].

Інші науковці при дослідженні прогнозування використовують обидва підходи: і пошуковий, і нормативний. У поєднанні їх проявляється стимулююча роль прогнозування як інструменту планування досягнення поставлених цілей. Стимулювальна функція прогнозування спричиняє таку його особливість, як ефект дії прогнозу на початковій передумови передбачення. Ефект дії може бути позитивним, пришвидшуючи здійснення прогнозу, та негативним, коли гальмує його реалізацію, а подеколи навіть приводить до самознищення прогнозу. Зумовлено це тим, що досягнення мети прогнозу безпосередньо залежить від об'єктивних умов його здійснення. Якщо прогноз відповідає нагальним умовам розвитку підприємства, реалізація його на практиці відбудеться успішно. Навпаки, невідповідність прогнозу цим умовам негативно позначається на його реалізації. На взаємозв'язки умов здійснення прогнозу з його цілями впливає також взаємодія прогнозування із прийнятими рішеннями. Рішення, як правило, приймають на підставі даних прогнозування. Своєю чергою, прийняті рішення справляють вплив на результати здійснення прогнозів. Тому з метою запобігання розбіжності між прогнозом і прийнятим рішенням необхідно систематично коригувати прогноз,

наприклад, шляхом порівняння його із цілями розвитку підприємства й можливістю здійснення їх.

Так у Антонова І.В. розглядає прогнозування як науково обґрунтований прогноз найбільш вірогідного стану, тенденцій і особливостей розвитку керованого об'єкту в перспективному періоді на основі виявлення і правильної оцінки стійких зв'язків і залежностей між минулим, сьогоденням і майбутнім [1, с. 7]. Покропивний С.Ф., розглядаючи прогнозування розвитку (стану) підприємства або організації, вказує, що під цим поняттям розуміє наукове обґрунтування можливих кількісних та якісних змін його (її) стану (рівня розвитку в цілому, окремих напрямків діяльності) в майбутньому, а також альтернативних способів і строків досягнення очікуваного стану [14, с. 311].

Група вчених, серед яких Чистов С.М., Никифоров А.Є., Куценко Т.Ф., Присенко Г.В., Равікович Є.І., Борисевич В.І., Кандаурова Г.О., Фатхутдінов Р.А., Іванілов О.С., Кузик Б.М., процес розроблення прогнозів називають прогнозуванням, але не пояснюють який підхід при цьому бажано використовувати [13, с. 39; 23, с. 5; 25, с. 5; 29, с. 84; 16, с. 480; 20, с. 18]. Тлумачний словник Ожегова С.І., Шведової Н.Ю. також прогнозування трактує як процес встановлення прогнозів [28]. Оскільки результатом процесу прогнозування є прогноз, то це потребує визначення сутності цього поняття (табл. 1).

Таблиця 1. Тракткування поняття "прогноз" в науковій літературі

Тракткування поняття	Джерело
<i>Пошуковий (історичний) підхід</i>	
Прогноз – це передбачувальна науково обґрунтована оцінка економічного, фінансового, техніко-технологічного стану фірми у перспективі	Царьов В.В. [33, с. 74]
Прогноз – це заснований на спеціальному дослідженні висновок про майбутній розвиток і результат чого-небудь	Тлумачний словник Ожегова С.І., Шведової Н.Ю. [28]
Прогноз (forecast) – імовірнісне твердження про майбутнє з відносно високою мірою достовірності	Янч Е. [35, с.22]
Прогноз – це зусилля, які докладаються з метою розрахувати майбутнє, і предмет цих зусиль, зміст наслідків, до яких вони призводять	Пашута М.Т., Калина А.В. [22, с. 10]
Прогноз – це передбачення напрямків та тенденцій розвитку процесу, об'єкта або явища	Шершньова З.Є. [34, с. 151]
<i>Нормативний (цільовий) підхід</i>	
Прогноз визначає можливості, в рамках яких можуть ставитися реалістичні задачі планування розвитку економіки або роботи підприємства	Басовський Л.Є. [4, с. 8]
Під прогнозом розуміється емпіричне або науково обґрунтоване уявлення про можливі стани об'єкту прогнозування у майбутньому	Парсаданов Г.А. [21, с. 28]
Терміном прогноз позначається можливе майбутнє значення деякого показника (умовне твердження), яке пов'язано не з будь-якими умовами, а лише з тими, які будуть превалювати у майбутньому, тобто з умовами, що мають найбільшу вірогідність	Четиркін Є.М. [32, с. 5]
Прогноз (від гр. prognōsis – передбачення) – це спроба визначити стан якогось явища чи процесу в майбутньому	Покропивний С.Ф. [14, с. 311]
<i>Пошуковий і нормативний підходи</i>	
Прогноз – імовірнісна науково обґрунтована думка про перспективи, можливих станах того або іншого явища в майбутньому і (або) про альтернативні шляхи і терміни їх здійснення	Антонова І.В. [1, с. 9]
Прогноз – це науково обґрунтоване, імовірне судження про можливі стани об'єкта в майбутньому, про альтернативні шляхи і терміни його здійснення	Присенко Г.В., Равікович Є.І. [23, с. 5]; Глівенко С.В. [9, с. 7]
Прогноз визначається як науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі стани того чи іншого явища в майбутньому та (або) про альтернативні шляхи й терміни їх здійснення	Бестужев-Лада І.В. [26, с. 8]
Прогноз – це імовірнісна думка про стан об'єкту у певний момент часу у майбутньому або про альтернативні шляхи досягнення цього стану	Глуценко В.В., Глуценко І.І. [10, с. 200]
Прогноз – це ймовірне, аргументоване, науково обґрунтоване (тобто основане на системі фактів, доказів) судження про стан будь-якого об'єкта (процесу, явища) в визначений момент часу в майбутньому і/або альтернативних шляхах і термінах досягнення яких-небудь результатів	Грабовецький Б.Є. [12, с. 10]
Прогноз (грец. – передбачення) – це науково обґрунтоване судження про можливий стан об'єкта в майбутньому, а також про альтернативні шляхи і строки досягнення такого стану	Чистов С.М., Никифоров А.Є., Куценко Т.Ф. [13, с. 39]
Прогноз – це науково обґрунтоване твердження про можливі стани об'єкту у майбутньому, про альтернативні шляхи та терміни його існування	Фатхутдінов Р.А. [29, с. 190]
Прогноз – це науково обґрунтована думка про можливий стан об'єкту у майбутньому, альтернативні шляхи та терміни їх здійснення	Володимирова Л.П. [7, с. 34]
Прогнозом називають науково обґрунтований висновок про майбутні події, про перспективи розвитку процесів, про можливі наслідки управлінських рішень	Єріна А.М. [15, с. 8]

Як видно з наведеної таблиці більшість науковців підходять до розуміння поняття "прогноз" з позицій пошукового (історичного) підходу [22, 28, 33, 34, 35], нормативного (цільового) підходу [4, 14, 21, 32] або використовують обидва підходи (пошуковий і нормативний) одночасно [1, 7, 9, 10, 12, 13, 15, 23, 26, 29].

Наступна група науковців використовують системний підхід як для опису і формалізації підприємства як об'єкту

прогнозування, так і для створення апарату прогнозування. Цей підхід полягає в тому, що будь-який об'єкт (проблема, явище, процес) прогнозування розглядається як відносно самостійна система зі своїми особливостями функціонування і розвитку. При цьому у загальному сенсі, під системою, з точки зору Л. Берталанфі, розуміється комплекс взаємодіючих елементів [36]. Ґрунтуючись на ідеях цілісності і відносної

незалежності підприємства, системний підхід припускає представлення підприємства як системи, яка характеризується: елементним складом; структурою як формою взаємозв'язку елементів; функціями елементів і цілого; єдністю внутрішнього і зовнішнього середовища системи; законами розвитку системи і її складових. Афанасьєв Н.В., Рогожин В.Д., Рудика В.І. підходять до розуміння підприємства як системи, яка складається з підсистем, що знаходяться у динамічному взаємозв'язку між собою та зовнішнім середовищем в умовах протиріч підцілей та інформаційної невизначеності [2, с. 8]. Ляско В.І., розглядаючи підприємство як організаційно цілісну сукупність взаємодіючих і взаємозв'язаних підрозділів, сполучених для досягнення (виконання) певної мети, робить висновок, що підприємство – це система, причому система відкрита [19, с. 24]. Відкритою можна вважати систему, якщо вона обмінюється з зовнішнім середовищем енергією та інформацією. Підприємство є відкритою системою, оскільки взаємодіє зі своїм оточенням через ринок, конкуренцію на цьому ринку, соціальні стосунки, державне регулювання і т. д., підтримує свою динамічну рівновагу і само здійснює вплив на це оточення.

Таким чином, підприємство як система складається з ряду зв'язаних між собою частин, елементів, які забезпечують в цілому певні властивості, функції, а отже, і його поведінку. Знаючи ці властивості і функції, можна передбачити поведінку підприємства у майбутньому [21, с. 37]. На думку Афанасьєва Н.В., Рогожина В.Д., Рудики В.І. прогноз – це вірогідне твердження про стан проекту, системи або окремих елементів у визначений момент у майбутньому та (або) альтернативних шляхах досягнення цього стану. Економічний прогноз дозволяє встановити можливі напрямки та різні варіанти розвитку системи, а також допомагає у виборі конкретних цілей її функціонування. Саме тому головне призначення прогнозу полягає у розкритті тенденцій змін мікро- та макросередовища та отриманні імовірнісних кількісних та якісних оцінок її динаміки [2, с. 29].

Горелова В.Л., Мельнікова О.М. розглядають прогнозування як частину системи управління, головна задача якої полягає у попереджувальній орієнтації управління на можливі зміни станів розвитку об'єктів управління, середовища їх функціонування у майбутньому [11, с. 35]. Управління як і інший процес постійно розвивається. Всі проблеми, які характерні для підприємства як складної системи, відносяться і до управління. В силу цього оцінка перспектив розвитку як об'єктів управління, так і самої системи управління є невід'ємною потребою підприємства. Кожне управлінське рішення в тій чи іншій мірі включає прогноз. Процес вироблення і обґрунтування будь-якого управлінського рішення відштовхується від визначення загальної мети системи і підпорядкування досягненню цієї мети діяльності всіх підсистем. При цьому дана система розглядається як частина крупнішої (глобальної) системи, а загальна мета її розвитку узгоджується з цілями розвитку глобальної системи. Зі збільшенням обсягів виробництва продукції, ускладненням техніки і технології, виробничих процесів підприємства виникає об'єктивне протиріччя між потребою управління у випереджувальній прогнозній інформації і можливостями управлінців, які приймають рішення. Це потребує аргументованої та обґрунтованої відповіді на питання – в якому напрямку здійснювати майбутній розвиток підприємства, якими засобами досягнути поставлених цілей і що буде отримано. Саме тому використання системного підходу до прогнозування дозволяє на науковій основі співвіднести майбутні цілі розвитку підприємства і необхідні для їх досягнення ресурси, тим самим попереджаючи ухвалення суб'єктивних, вольових рішень.

Ще одна особливість застосування системного підходу до прогнозування полягає у наявності системи наукових доказів, використання різних методів та прийомів, які характеризуються різним рівнем формалізації, приведенням до узгодженості окремих тверджень та оцінок. Пашута М.Т., Калина А.В. розглядають прогнозування як наукове, обґрунтоване системою

встановлених причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, виявлення стану та вірогідних шляхів розвитку явищ і процесів [22, с. 9]. На думку Борисевича В.І., Кандаурової Г.О. прогноз – це система науково обґрунтованих уявлень про можливий стан об'єкту у майбутньому, про альтернативні шляхи його розвитку [25, с. 5]. Іванілов О.С. вказує, що прогноз це науково обґрунтована гіпотеза щодо ймовірного майбутнього стану економічної системи та економічних об'єктів і показників, що характеризують цей стан [16, с. 480]. Бархатов В.І., Горшков А.О., Капкаєв Ю.Ш., Усачов М.О., Морозова Т.Г., Пікулькін О.В. під прогнозом розуміють комплекс аргументованих припущень, виражених в якісній і кількісній формах, щодо майбутніх параметрів економічної системи [3, с. 4; 24, с. 8].

Прогнози розвитку підприємства можуть бути розроблені у вигляді якісних характеристик (загальний опис тенденцій та очікуваного характеру змін, у простому випадку – твердження про можливість або неможливість настання подій) та кількісних (точкових або інтервальних) оцінок, які характеризують майбутні числові значення прогнозних показників та величини ймовірності досягнення цих значень. Кожний розроблюваний науковий прогноз охоплює обидва боки перспектив розвитку підприємства – кількісну та якісну. Співвідношення характеристик цих сторін у прогнозі залежить від специфіки підприємства, ступеня досконалості методики прогностичних досліджень.

Четиркін Є.М. зазначає, що система обґрунтування та доказів характеристик майбутнього розвитку об'єкту прогнозування може включати різні підходи. Структура цієї системи залежить від цілей прогнозу, наявності інформації, періоду упередження, особливостей дослідження вивчаємих процесів, термінів підготовки прогнозу та ін. [32, с. 7].

Виявлення і оцінка закономірностей розвитку підприємства здійснюється за допомогою системи доказів, основою якої є якісний (змістовний) аналіз об'єкту (процесу), тобто викриття та обґрунтування причинно-наслідкових зв'язків, формування загальних гіпотез та концепцій майбутнього розвитку, оцінка характеру впливу основних складових цього процесу та ін. Якісна оцінка представляє собою загальний опис тенденцій та очікуваний характер змін економічних явищ і процесів підприємства, у простому випадку – твердження про можливість або неможливість настання подій. Якісний аналіз є початковим та заключним етапом прогнозування. Кількісна оцінка характеризує майбутні числові значення прогнозних показників та величини ймовірності досягнення цих значень. Кількісний аналіз дає можливість отримати прогностичні оцінки у числовому вираженні, що збагачує і підкріплює змістовний аналіз, робить його більш доказовим, скорочує невизначеність прогнозу, відсікає явно неможливі та суперечливі висновки.

Кардинальне значення при розробці прогнозів в області виробничих, соціально-економічних явищ і процесів підприємства має, таким чином, теорія його розвитку, яка охоплює характеристику сутності основних причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей виробничих, економічних і соціальних наслідків розвитку підприємства. Правильність вихідних теоретичних передумов, методологічної основи прогнозу впливають на його результати та можливість практичного застосування. Теорія розвитку в кінцевому випадку визначає зміст системи доказів і концепцій розвитку підприємства, які закладаються в прогноз, і отже, в значній мірі впливають на вибір застосовуваних у прогнозуванні методів.

Сутність четвертого підходу становить отождення терміну прогнозування зі схожими поняттями "передбачення", "планування". Пашута М.Т., Калина А.В. трактують прогнозування як передбачення, яке базується на спеціальному науковому дослідженні [22, с. 4]. На думку цих вчених прогнозування – це отримання інформації про майбутнє; це передбачення, яке поділяється на наукове та ненаукове (інтуїтивне, повсякденне та релігійне – псевдопередбачення). Наукове передбачення, як вказують Бестужев-Лада І.В., Пашута М.Т., Калина А.В., засновано на пізнанні закономірностей розвитку природи, суспільства та

мислення; інтуїтивне – на передчуттях людини, повсякденне – на життєвому досвіді, релігійне передбачення ще називають пророцтвом, тобто вірою у надприродні сили, забобони тощо [26, с. 8; 22, с. 4]. Ханк Д.Е., Уічерн Д.У., Райте А.Дж. теж під прогнозуванням розуміють процедуру передбачення важливих показників для окремих компаній або одного з підрозділів компанії [31, с. 21]. Морозова Т.Г., Пікулькін А.В. вказують, що прогнозування як поняття означає передбачення, що випереджає відображення дійсності [24, с. 26]. Гапоненко А.Л., Панкрухін А.П. характеризують прогнозування як передбачення, прогноз майбутнього. Воно повинне передувати плануванню. Його результат – прогнози розвитку [27, с. 207].

На нашу думку між указаними термінами існують наступні відмінності. Передбачення – це більш широке поняття, яке об'єднує всі різновиди отримання інформації про майбутнє. Тлумачний словник Ожегова С.І. і Шведової Н.Ю. дають визначення передбаченню як здатності, умінню передбачати майбутнє, передбачити те, що повинне відбутися, наступити [28]. Передбачення, вказує Антохонова І.В., означає випереджаюче відображення дійсності, засноване на знанні законів природи, суспільства і мислення [1, с. 8]. Стосовно передбачення майбутнього можна говорити про прогнозування як передбачення у вузькому сенсі. З прогнозуванням мають справу тоді, коли необхідно регулярно, з більшою або меншою точністю передбачати настання або ненастання одиничних подій (які повторюються) на основі наявних початкових знань [30].

Присенко Г.В., Равікович Є.І. вказують, що в залежності від ступеню конкретизації та характеру впливу на хід досліджуваних процесів розрізняють наступні форми передбачення: гіпотеза, прогноз, план. Гіпотеза характеризує наукове передбачення, виходячи з загальної теорії, тобто вихідну базу побудови гіпотези становлять теорія і відкриті на її основі закономірності й причинно-наслідкові зв'язки функціонування і розвитку досліджуваних об'єктів. На рівні гіпотези дають якісну характеристику останніх, яка відбиває загальні закономірності їхньої поведінки [23, с. 22]. Прогноз порівняно з гіпотезою має більшу визначеність, оскільки ґрунтується не лише на якісних, а й на кількісних параметрах, що дає змогу характеризувати майбутній стан об'єкта ще й кількісно. Прогноз – це передбачення на рівні конкретно-прикладної теорії і тому в порівнянні з гіпотезою більш достовірний. Разом із тим, прогноз носить ймовірнісний та багатоваріантний характер [23, с. 22; 25, с. 5]. План – це документ, який містить систему показників і комплекс різних заходів по рішення соціально-економічних задач. В ньому відображаються цілі, пріоритети, ресурси, джерела їх забезпечення, порядок та терміни виконання [25, с. 6]. Морозова Т.Г., Пікулькін А.В. вказують, що за своєю сутністю план – це належно оформлене управлінське рішення, що включає точно визначену мету, передбачення конкретних подій, шляхів і засобів досягнення мети [24, с. 29].

Як зазначають Борисевич В.І. та Кандаурова Г.О., форми передбачення тісно пов'язані між собою, вони представляють собою послідовні рівні пізнання поведінки об'єкта в майбутньому. Початок цього процесу – загальнонаукове передбачення стану об'єкта, заключний етап – розробка заходів переведення об'єкта в новий, заданий для нього стан. Важливим засобом цього слугує прогноз як єдина ланка між загальнонауковим передбаченням і планом [25, с. 6].

Найтісніше прогнозування пов'язане із плануванням. План і прогноз взаємно доповнюють один одного. Форми поєднання прогнозу та плану можуть бути різними: прогноз може передувати розробленню плану (як правило), здійснюватися паралельно з процесом розробки плану, складатися після закінчення процесу планування (прогнозування наслідків зафіксованого у плані рішення) [5, с. 24].

На нашу думку різниця між прогнозом і планом полягає в тому, що план має директивний, а прогноз імовірний характер. План – це однозначне рішення, він виражає найбільш оптимальний варіант розвитку, орієнтує на

отримання заздалегідь відомого результату, він – керівництво до дії і обов'язковий для виконання при умові наявності всіх необхідних ресурсів. Натомість прогноз за своєю сутністю має альтернативний, варіантний зміст. У цьому сенсі прогнозування становить дослідницьку базу планування, яка має власне методологічне й методичне підґрунтя та значною мірою відрізняється від планування. Розроблення прогнозів ґрунтується на прогностичних методах, тоді як планування спирається на більш строгі й точні методи балансових та інших розрахунків. Прогнозування й планування відрізняються й тим, що характеризують різні щаблі пізнання досліджуваного підприємства, різні, хоча й взаємопов'язані, форми передбачення його майбутнього стану [23, с. 23].

Аналіз літературних джерел [1; 3; 4; 6; 7; 9-11; 13-16; 18; 20-22; 24-26; 29-35] щодо сутності терміну "прогнозування" дозволяє виділити його принципові ознаки (властивості): цілеспрямованість, системність, наукова обґрунтованість, адекватність, альтернативність (багатоваріантність), інформаційна єдність, визначеність у часі (період упередження), ймовірність, безперервність, спрямованість у майбутнє (табл. 2).

Таблиця 2. Принципові ознаки (властивості) терміну "прогнозування" (складено автором особисто)

Принципові ознаки (властивості)	Джерело
1. Цілеспрямованість	[6; 13; 32].
2. Системність	[1; 3; 11; 21; 22; 24].
3. Наукова обґрунтованість	[1; 3; 4; 7; 9; 10; 12; 15; 21; 22; 24; 25; 33].
4. Адекватність	[1; 32; 35].
5. Альтернативність (багатоваріантність)	[7; 9; 10; 14; 22; 24; 25; 29; 32; 34].
5. Інформаційна єдність	[20; 30]
6. Визначеність у часі (період упередження)	[9; 13; 14; 18; 26; 29]
7. Ймовірність	[1; 4; 14; 16; 22; 24; 32; 35].
8. Безперервність	[25, с. 39].
9. Спрямованість у майбутнє	[1; 3; 7; 9; 14; 15; 16; 18; 20; 21; 24; 25; 26; 29; 31; 32]

Сформовані властивості терміну "прогнозування" розкриваються за допомогою принципів прогнозування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнення існуючих поглядів щодо сутності терміну "прогнозування" дає можливість виокремити чотири підходи до його розуміння: пошуковий (історичний) підхід; нормативний (цільовий) підхід; системний підхід; ототожнення зі схожими поняттями "передбачення", "планування" та сформулювати авторську точку зору, згідно якої під прогнозуванням слід розуміти процес наукового обґрунтування майбутнього розвитку системи при умові, що виявлені основні чинники, закономірності, тенденції її минулого і теперішнього стану зберігаються на період упередження, та (або) визначення альтернативних шляхів і термінів досягнення очікуваного стану системи.

Аналіз літературних джерел [1; 3; 4; 6; 7; 9-11; 13-16; 18; 20-22; 24-26; 29-35] дозволяє виділити принципові ознаки (властивості) прогнозування: цілеспрямованість, системність, наукова обґрунтованість, адекватність, альтернативність (багатоваріантність), інформаційна єдність, визначеність у часі (період упередження), ймовірність, безперервність, спрямованість у майбутнє.

Побудова концепції прогнозування розвитку переробного підприємства олійно-жирового підкомплексу потребує подальшого дослідження економічної сутності поняття "розвиток підприємства".

Список використаної літератури:

1. Антохонова І.В. Методы прогнозирования социально-экономических процессов: [учебное пособие]. / И.В. Антохонова. – Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2004. – 212 с.
2. Афанасьев Н.В. Управление развитием предприятия: [монография]. / Н.В. Афанасьев, В.Д. Рогожин, В.И. Рудыка. – Х.: Издательский дом "ИНЖЭК", 2003. – 184 с.
3. Бархатов В.И. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: [учебное пособие]. / В.И. Бархатов, А.А. Горшков,

- Ю.Ш. Капкаев, М.А. Усачев. – Челябинск: ЮУрГУ, 2001. – 140 с. 4. *Басовский Л.Е.* Прогнозирование и планирование в условиях рынка: [учебное пособие]. / Л.Е. Басовский. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 260 с. 5. *Большаков А.С.* Менеджмент: [учебное пособие]. / А.С. Большаков. – СПб.: "Издательство "Питер", 2000. – 160 с. 6. Большая советская энциклопедия. – [Электронный ресурс]. – М.: Советская энциклопедия. 1969 – 1978. – Режим доступа: <http://slovari.yandex.ru/~книги/БСЭ/Прогнозирование/>.
7. *Владимирова Л.П.* Прогнозирование и планирование в условиях рынка: [учебное пособие]. / Л.П. Владимирова. – [2-е изд. перераб. и доп.]. – М.: Издательский дом "Дашков и К^о", 2001. – 308 с. 8. *Галушак М.П.* Прогнозування соціально-економічних процесів: [навчальний посібник]. / М.П. Галушак. – Тернопіль: ТДТУ, 2009. – 101 с. 9. *Глівенко С.В.* Економічне прогнозування: [навч. посібник для екон. спец.] / С.В. Глівенко, М.О. Соколов, О.М. Теліженко. – Суми: Університетська книга, 2004. – 208 с. 10. *Глуценко В.В.* Разработка управленческого решения. Прогнозирование и планирование. Теория проектирования экспериментов. / В.В. Глуценко, И.И. Глуценко. – [изд. 2-е, испр.]. – г. Железнодорожный, Моск. обл.: ООО НПЦ "Крылья", 2000. – 400 с. 11. *Горелова В.Л.* Основы прогнозирования систем: [учеб.пособ. для инж.-экон. спец.вузов]. / В.Л. Горелова, Е.Н. Мельникова. – М.: Высш.шк., 1986. – 287 с. 12. *Грабовецкий Б.Е.* Основы економічного прогнозування: [навчальний посібник]. / Б.Е. Грабовецкий. – Вінниця: ВФ ТАНГ, 2000. – 209 с. 13. Державне регулювання економіки: [навч. посібник]. / С.М. Чистов, А.Е. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 316 с. 14. Економіка підприємства: [підручник]. / [за ред. С.Ф. Покропивного]. – К.: КНЕУ, 1999. – 546 с. 15. *Єріна А.М.* Статистичне моделювання та прогнозування: [навч. посібник]. / А.М. Єріна. – К.: КНЕУ, 2001. – 170 с. 16. *Іванілов О.С.* Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 728 с. 17. *Кузык Б.Н.* Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование: [учебник]. / Б.Н. Кузык, В.И. Кушлин, Ю.В. Яковец. – [4-е изд., пераб. и доп.]. – Москва: Экономика, 2011. – 604 с. 18. *Лукашин Ю.П.* Адаптивные методы краткосрочного прогнозирования временных рядов: [учеб. пособие]. / Ю.П. Лукашин. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 416 с. 19. *Ляско В.И.* Стратегическое планирование развития предприятия: [учебное пособие для вузов]. / В.И. Ляско. – М.: Издательство "Экзамен", 2005. – 288 с. 20. *Мескон Майкл.* Основы менеджмента. / Мескон Майкл, Альберт Майкл, Хедоури Франклин. – М.: Издательство "Дело", 1997. – 704 с. 21. *Парсаданов Г.А.* Прогнозирование национальной экономики: [учебник]. / Г.А. Парсаданов, В.В. Егоров. – М.: Высш. шк., 2002. – 304 с. 22. *Пашута М.Т.* Прогнозування та макроекономічне планування: [навч. посібник]. / М.Т. Пашута, А.В. Калина. – К.: МАУП, 1998. – 192 с. 23. *Присенко Г.В.* Прогнозування соціально-економічних процесів: [навч. посіб.]. / Г.В. Присенко, Є.І. Равікович. – К.: КНЕУ, 2005. – 378 с. 24. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: [учеб. пособие для вузов]. / [под ред. Т.Г. Морозовой, А.В. Пикулькин]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 279 с. 25. Прогнозирование и планирование экономики: [учеб. Пособие] / В.И. Борисевич, Г.А. Кандаурова, Н.Н. Кандауров; [под общ. ред. В.И. Борисевича, Г.А. Кандауровой]. – Мн.: Интерпрессервис, Экоперспектива, 2001. – 380 с. 26. Рабочая книга по прогнозированию / [Редкол.: И.В. Бестужев-Лада (отв. ред.)]. – М.: Мысль, 1982. – 430 с. 27. Теория управления: [учебник]. / [под общ. ред. А.Л. Галоненко, А.П. Панкрухина]. – М.: Изд-во "РАГС", 2008. – 560 с. 28. *Ожегов С.И.* Толковый словарь русского языка. – [Электронный ресурс]. / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 1998. – 944 с. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/187066>.
29. *Фатхутдинов Р.А.* Стратегический менеджмент: [учебник]. / Р.А. Фатхутдинов. – [7-е изд., испр. и доп.]. – М.: Дело, 2005. – 448 с. 30. Философская энциклопедия: в 5-х т. – [Электронный ресурс] / [под редакцией Ф.В. Константинова]. – М.: Советская энциклопедия. 1960 – 1970. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/7131. 31. *Ханк Д.Э.* Бизнес-прогнозирование. / Д.Э. Ханк, Д.У. Уичерн, А.Дж. Райте. – [7-е издание.: Пер. с англ.]. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2003. – 656 с. 32. *Четыркин Е.М.* Статистические методы прогнозирования. / Е.М. Четыркин. – [изд. 2-е, перераб. и доп.]. – М.: Статистика, 1977. – 200 с. 33. *Царев В.В.* Внутрифирменное планирование. / В.В. Царев. – СПб.: Питер, 2002. – 496 с.: 34. *Шершньова З.Є.* Стратегічне управління: [підручник]. / З.Є. Шершньова. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с. 35. *Янч Э.* Прогнозирование научно-технического прогресса. / Э. Янч. – М.: Прогресс, 1970. 36. *L. Von Bertalanffy.* General System Theory. / L. Von Bertalanffy. – A Critical Review. // "General Systems", vol. VII, 1962, p. 1-20.

ЖАДАН Тетяна Андріївна – старший викладач кафедри економічного аналізу та обліку Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут"

- Наукові інтереси:
 – проблеми прогнозування розвитку переробних підприємств;
 – проблеми контролю і ревізії